STICHTING tot behoud
van MONUMENT EN LANDSCHAP
in de gemeente UBBERGEN

*Nieuws*brief 49

P.C. Hooftstraat 12
6573 CE Beek-Ubbergen
Email: rm.neve@planet.nl

Jaargang 13, nummer 1
Maart 2013

Komende activiteiten

- Dinsdag 19 maart. Uitreiking van de tweejaarlijkse Monumentenprijzen 2011-2012
  In het Kerkje van Persingen, Persingensestraat 7 te Persingen
- Zondag 23 juni. Wandel- en/of fietstocht in samenwerking met de Duffelt.
- Zondag 8 september. Open Monumentendag. Thema: Macht en Pracht.

Monumentenprijzen en de Ton Gijsbers Monumentenprijs 2011 – 2012

Programma dinsdag 19 maart 2013 in het Kerkje van Persingen.

v.a. 19.30 uur	Inloop (met muziek)
20.00	Opening door Mr. Govert Janssen, voorzitter van St MenL
20.15	Presentatie over het verzekeren van monumenten door de heer Simon Kadijk van Donatus Verzekeringen *Erf**Goed**, Erg **Slecht** verzekerd* Gelegenheid tot het stellen van vragen
21.00	Pauze (met muziek)
21.15	Bekendmaking Monumentenprijzen en de Ton Gijsbersprijs 2011-2012 door Dr. Marc Wingens, voorzitter van de jury
22.00	Sluiting en nazit (met muziek)

Sinds 1987 reikt de Stichting tot Behoud van Monument en Landschap in de gemeente Ubbergen om de twee jaar monumentenprijzen uit. Het gaat hierbij om prijzen die toegekend worden aan eigenaren en / of beheerders van monumenten of aan organisaties die zich bezig houden met monument- en / of landschapsbeheer. Eigenaren die blijk hebben gegeven van bijzondere aandacht voor het door hen bewoonde pand door middel van onderhoud, renovatie of restauratie wil de Stichting graag waarderen met een prijs. Ook de bezitters en / of beheerders van landschapselementen zal de Stichting hier nadrukkelijk bij betrekken. Voor de prijsuitreiking, die op 19 maart plaatsvindt, worden vijf kunstwerken uitgereikt van de kunstenares Liesbeth Berkers. Zij heeft uit haar collectie vijf gouaches en tekeningen gekozen, die aan de vijf prijswinnaars in de categorie *Eervolle Onderscheidingen* zullen worden uitgereikt. In de volgende nieuwsbrief wordt een korte biografie van haar opgenomen.

Presentatie over het verzekeren van monumenten

De spreker van vanavond vertelt over de problemen welke een eigenaar van een monument tegenkomt om een monument te verzekeren. Donatus is, al vanaf 1852, specialist in het verzekeren van kerken en monumenten. Zij hebben daardoor een unieke bouwkundige kennis en een grote verzekeringstechnische ervaring. In de lezing wordt ingegaan op de risico's van een monument en worden er praktische tips gegeven over het verzekeren van een monument.

Commentaar op de krantenartikelen over de heroprichting van de uitzichttoren op de Sterrenberg

Het bestuur van de Stichting tot Behoud van Monument en Landschap werd bijzonder onaangenaam verrast door de actie van het bestuur van Stichting De Thornsche Molen die achter de rug van ons stichtingsbestuur om (en buiten ons medeweten) de heer R. Terwindt, bewoner van de Sterrenberg, heeft benaderd met de vraag wat het hem waard zou zijn als het bestuur van de Stichting De Thornsche Molen zou kunnen bewerkstelligen dat de uitzichttoren niet meer op zijn terrein herbouwd zou hoeven worden. Dat bestuur heeft met de heer Terwindt onderhandeld met het resultaat dat de heer Terwindt een rentedragende lening van €200.000,00 voor De Thornsche Molen zou verstrekken en een schenking van €125.000,00 zou doen. Vervolgens is ons bestuur met deze deal geconfronteerd. Op verzoek van het bestuur van Stichting De Thornsche Molen hebben wij een deputatie van dat bestuur in onze bestuursvergadering van 4 februari jl. ontvangen, waarbij beide besturen hun standpunten hebben uitgewisseld.

De eenduidige stellingname van ons bestuur was dat het bestuur van Stichting De Thornsche Molen met haar actie de grenzen van de betamelijkheid had overschreden en dat van de Stichting tot Behoud van Monument en Landschap geen medewerking kon worden verwacht. Vervolgens heeft het bestuur van Stichting De Thornsche Molen zich tot de leden van de gemeenteraad gewend om te bevorderen dat de Raad zou bevorderen dat de overeenkomst tussen de gemeente Ubbergen en de heer Terwindt deels zou worden ontbonden en dat het bestemmingsplan voor de Sterrenberg, op grond waarvan de toren kan worden heropgericht, wordt gewijzigd.

De Stichting tot Behoud van Monument en Landschap verwacht van instanties als de gemeenteraad en het College van Burgemeester en Wethouders van Ubbergen geen andere houding dan dat zij zich niet lenen voor dit soort onbetamelijke praktijken.

De stand van zaken met betrekking tot de herbouw van de uitzichttoren op de Sterrenberg.

Nadat de heer Terwindt in 2002 de locatie van de Sterrenberg in eigendom kreeg en daar begon hekken te plaatsen, zodat niemand meer op het terrein en over de wandelpaden kon, heeft de Stichting tot Behoud van Monument en Landschap tegen deze gang van zaken geageerd, de gemeente gevraagd handhavend op te treden en is ook in gesprek gegaan met de heer Terwindt. Dit heeft geleid tot een overeenkomst tussen onze stichting en de heer Terwindt op 10

december 2003, waarbij werd overeengekomen dat de stichting haar verzet tegen de bouw van de door Terwindt gewenste woning zou staken als de heer Terwindt zich zou verbinden tot het behoud en instandhouding van de paden op de Sterrenberg, tot herstel van een uitzichtpunt en tot heroprichting van de toren. Deze toren zou door de heer Terwindt in stand worden gehouden en deze zou door hem worden voorgedragen bij de gemeente Ubbergen als gemeentelijk monument.
Omdat de toren uit veiligheidsoverwegingen binnen het terrein van de heer Terwindt zou komen te staan, is er overeengekomen dat de toren 12 maal per jaar voor bezoek open zou zijn en dat de stichting daartoe een sleutel van het toegangshek zou krijgen. In de lijn van deze overeenkomst is er tussen de heer Terwindt en de gemeente Ubbergen ook een overeenkomst gesloten en wel op 7 maart 2006, met min of meer dezelfde verplichtingen en de verplichting tot verbeurte van een boete van € 500.000,00 als de heer Terwindt zich niet aan de overeenkomst zou houden.
Het heeft nog tot 25 juni 2008 geduurd voordat het bestemmingsplan voor de Sterrenberg onherroepelijk werd (ten gevolge van bezwaren van een omwonende) maar sedertdien kan de toren worden herbouwd.
Als stichtingsbestuur hebben we daarop ook steeds aangedrongen. Inmiddels is er in 2011 een omgevingsvergunning (voorheen bouw-vergunning genoemd) voor de herbouw van de toren verleend en een (andere) buurman heeft daartegen bezwaar gemaakt en daarom kan de herbouw nog niet plaatshebben. Omdat de omgevingsvergunning in overeenstemming is met het bestemmingsplan en er overigens geen relevante bezwaren zijn, zal de betreffende buurman de procedures wel verliezen en verwachten we thans dat de herbouw van de toren binnen een jaar kan plaatshebben.

Alternatieven voor de herbouw van de uitzichttoren.

Ook als stichtingsbestuur hebben wij, gelet op de termijn die de heroprichting van de uitzichttoren op de Sterrenberg op zich laat wachten, ook uitgekeken naar alternatieven, die vanzelfsprekend op kosten van de heer Terwindt zouden kunnen worden benut.
Voor een alternatieve locatie moet natuurlijk eerst toestemming worden verkregen van de eigenaar van het terrein, daarna moet daarvoor een bestemmingsplan worden vastgesteld door de Raad van de gemeente Ubbergen, die op dit punt ook rekening heeft te houden met rijks- en provinciale voorschriften. Daardoor zijn een fors aantal alternatieve mogelijkheden al uitgesloten.
Bovendien moet zo’n toren permanent onder toezicht staan, zodat vandalen geen kans hebben om de toren te beschadigen en beklimmers geen risico lopen van de toren of de trap daar naar toe af te vallen. Ook dit is een risico waarmee met name een perceelseigenaar rekening dient te houden. Niet elke eigenaar wenst deze (risico) aansprakelijkheid te aanvaarden.
Tot heden heeft het stichtingsbestuur dan ook nog geen reële alternatieve locatie kunnen vinden en bij gebreke daarvan wenst het bestuur vast te houden aan de Sterrenberg als locatie. Het bestuur is echter altijd bereid om reële alternatieven, die geen belemmeringen als hiervoor genoemd ontmoeten, welwillend in overweging te nemen.

Wederopbouw-architectuur in de gemeente Ubbergen, deel IV

Het dorp Leuth heeft binnen de gemeente Ubbergen zonder twijfel het zwaarst te lijden gehad van niet alleen de oorlogshandelingen in september 1944 (Operatie Market Garden) en de inundatie gedurende de daaropvolgende winter, maar ook van de bevrijdingsacties in het kader van Operatie Veritable.

Op 17 september 1944 vonden er, voorafgaand aan de luchtlandingen in het kader van Market Garden, bombardementen plaats op Duitse stellingen in de Ooijpolder en de Duffelt. Hierbij werden in en om Leuth al de eerste boerderijen beschadigd of verwoest. In de dagen daarna tot de bevrijding van Beek (21 september) en het westelijke deel van de Ooijpolder (23 september) volgden er meer, waarna de geallieerde opmars stokte. Begin oktober was het gehele dorp zwaar beschadigd geraakt door beschietingen. Vervolgens ontstond er een frontlijn dwars door de polder, vanaf de Duivelsberg/Wyler via de Thornse Molen tot aan Erlecom. Evacuatie volgde, waarna Leuth vijf maanden lang frontgebied zou blijven. In februari 1945 vernielden Duitse troepen meerdere dijken, waardoor een enorm gebied onder water kwam te staan. Op 8 februari startte Operatie Veritable.

Leuth, St. Remigiuskerk ,gebouwd in 1935, zwaar beschadigd in 1944-45. Rechts de pastorie, gebouwd in 1939, links café Vierboom (nu: De Rosmolen).

In maart 1945 troffen de eerste evacuees bij terugkeer een bijna compleet van de kaart geveegd dorp aan. Er stond vrijwel niets meer overeind. Alle wegen en dijken waren daarnaast kapotgeschoten of kapotgereden, dan wel door het water beschadigd. Overal waren granaat- en bomtrechters en lagen landmijnen. De landbouw had een enorme klap gekregen. In de gehele gemeente Ubbergen waren 3500 koeien, 2500 varkens, 6000 stuks pluimvee, 650 paarden en 250 schapen verdronken, gedood of weggevoerd. De meeste landbouwgereedschappen waren verdwenen.

Leuth, de oude St.Remigiuskerk en pastorie, afgebroken in 1934.

De kern van Leuth bestond voor de oorlog uit het – iets verhoogd en naar achteren liggende - Kerkplein met de uit 1934 daterende Sint Remigiuskerk en de pastorie uit 1939 (ontworpen door de Nijmeegse architect H.C. van de Leur). Aan de overzijde lagen café-bakkerij-kruidenierswinkel van Rutten (ter hoogte van de huidige supermarkt) en café Vierboom (De Rosmolen). Aan de achterzijde van het plein, aan de Reusensestraat, bevonden zich de Sint Jozef lagere school en het Rooms-Katholiek Armenhuis, alsmede de onderwijzers-woning.

Leuth, Reusensestraat vóór de oorlog: rechts Sint Jozefschool,links R.K. Armenhuis. Het met klimop begroeide pand is de onderwijzerswoning van meester Hoens.

Verspreid bevonden zich meerdere boerderijen, ambachtelijke bedrijven zoals een kruidenier, een timmerwinkel en meerdere hoefsmeden, en sinds 1911 de boter- en kaasfabriek “De Duffelt” met melk- en zuivelhandel.

Leuth, Steenheuvelsestraat 7, vml. Coöperatieve Stoomzuivelfabriek “De Duffelt”. Architect M.A.M. Van den Boogaard 1911. (Foto Jan van Eck.)

Aan de Steenheuvelsestraat stond het schutterijgebouw “De Vriendenkring”.
De belangrijkste doorgaande weg, de Heuvelschestraat (nu Steenheuvelsestraat), liep bochtiger dan nu. Buiten de kern lagen meerdere buurtschappen, zoals de Zandpol, Kraaienwald en De Thornsche Molen.
Sinds het begin van de twintigste eeuw was het inwonertal gegroeid, mede door de opkomst van de baksteenindustrie. Toch was de bebouwing nog gespreid en waren er veel onbebouwde percelen, waarop zich bijvoorbeeld boomgaarden of akkers bevonden. De grote overstroming na de dijkdoorbraak van 1926 had grote schade aangericht, deze was voor een deel hersteld toen de oorlog aanbrak.
In april 1945 werd door de rijksoverheid het “Nood-volkshuisvestingsbesluit” uitgevaardigd, waardoor het mogelijk werd om noodwoningen te bouwen. Een Koninklijk Besluit van 7 mei maakte versnelde wederopbouw mogelijk door onder andere buitenwerkingstelling van gemeentelijke bouwverordeningen. Door de verplichte toestemming van het Rijk bij elk wederopbouwplan konden prijsstijgingen voorkomen worden. Een College van Algemene Commissarissen besliste over elk bouwplan en regelde eventuele onteigeningen.
Direct bij de terugkeer van de eerste evacuees werden de vernielde woningen in onder andere Leuth provisorisch bewoonbaar gemaakt. De ramen werden dichtgetimmerd, daken plat afgedekt met hout en/of asfaltplaten. Het benodigde hout kwam van de kap van de woning. Alles werd hergebruikt, ook de spijkers werden eerst rechtgeslagen en opnieuw gebruikt.
De noodwoningen die daarnaast in de gemeente Ubbergen op diverse plekken gebouwd werden, waren van sloop- en restmateriaal en bestonden uit slechts één bouwlaag. Sommige hadden éénsteens buitenmuren, andere waren van hout (zgn. Zweedse woningen, bestemd voor de grotere gezinnen). De dakbedekking was van riet of golfplaat (“asfalt”). In Leuth achter de lagere school kwam een langgerekte zogenaamde Zweedse barak. Hier vonden de kleuterschool en het verenigingsleven een tijdelijk onderkomen.
Veel noodwoningen zijn in gebruik gebleven tot in de jaren zestig, enkele zijn nog langer in gebruik gebleven als stal.

Leuth, noodwoningen aan de Steenheuvelsestraat, ongeveer ter hoogte van nummer 38.

Leuth, Duffeltijk achter boerderij Keulsehof. Noodwoning die nog lange tijd gebruikt is als stal, maar inmiddels gesloopt is. (Foto Jan van Eck.)

Uit de Gelderlander van 27 april 1948:
Noodstreekplan – Opbouw en uitbreiding gemeenten om Nijmegen
LEUTH CENTRUM
Nu de kern Leuth, een van de acht nederzettingen in de gemeente Ubbergen in de oorlog practisch is verdwenen en de kernen Zandpol en Kekerdom hierdoor hebben geleden, ligt het voor de hand te trachten de bevolking in het poldergebied van de gemeente Ubbergen iets meer te concentreren.
Dit zou mogelijk zijn, indien voor het Westelijke poldergebied de Ooy als voornaamste plaats van vesting wordt aangewezen. Vooral wanneer de Ooy door een nieuwe weg met Beek zal zijn verbonden, zal deze kern gunstig liggen.
De bevolking in de oostelijke helft zou meer dan voorheen geconcentreerd kunnen worden in Leuth. Deze kern toch is centraal in het Oostelijke poldergebied gelegen en moet tengevolge van het oorlogsgeweld geheel vernieuwd worden. Zodoende doet zich de mogelijkheid voor Leuth beter en ruimer te herbouwen.
Daar een deel der woningen op de Zandpol is vernield, zal het wenselijk zijn deze niet meer ter plaatse, doch in Leuth te herbouwen, teneinde mettertijd tot een algehele uitschakeling van de Zandpol als woonkern te komen.
Ook voor Erlekom zal een vestiging in Leuth aan de behoefte kunnen voorzien. Aan Kekerdom zal slechts een geringe uitbreiding gegeven dienen te worden, daar deze nederzetting in een uithoek der gemeente is gelegen, zodat een verdere groei in die omgeving feitelijk meer aan Millingen ten goede moet komen dan aan de gemeente Beek.
Mettertijd zal Leuth dus voor het oostelijk poldergebied het eigenlijke centrale dorp worden. De toekomstige dorpsuitbreiding zal hoofdzakelijk plaats vinden ter weerszijden van de Steenheuvelsestraat, waarbij in het Noorden de nieuwe hoofdweg naar Kekerdom en Millingen de logische begrenzing vormt. De eigenlijke dorpskern zal gevormd worden door de Steenheuvelsestraat, Bredestraat en Veldstraat.

Het gemeentebestuur van Ubbergen, onder leiding van burgemeester P. M.H. Sassen, had samen met andere gemeenten in de regio na de oorlog een visie ontwikkeld voor de wederopbouw. Deze werd vastgelegd in het zogenaamd Nood-Streekplan voor Land van Maas en Waal en Rijk van Nijmegen, waarvan het eindrapport in 1948 verscheen. In oktober 1946 was reeds besloten om niet over te gaan tot herbouw van buurtschappen en andere verspreide bebouwingsconcentraties. Het grootste deel van de bebouwing in Ubbergen diende zich voortaan te bevinden binnen zes vaste kernen. Dit hield in dat de Zandpol, Kraaienwald en De Thornsche Molen niet werden herbouwd. De bewoners zouden worden gehuisvest in nieuw te bouwen gemeentewoningen binnen Leuth en Ooij. Erlecom mocht blijven bestaan, maar niet uitgebreid worden. Dit gold ook voor Kekerdom, hoewel hier aanvankelijk wel plannen waren voor uitbreiding en vernieuwing. Leuth zou de belangrijkste kern worden in het oostelijk deel van de polder. Het dorp zou “beter en ruimer” herbouwd worden en een hoog voorzieningenniveau krijgen.

Detail uit tekening voor de herbouw van Leuth. In donker grijs gemarkeerd de te onteigenen gronden. Duidelijk te zien is het vooroorlogse stratenplan en de vele onbebouwde percelen. (Regionaal Archief Nijmegen)

Conform het Noodstreekplan zouden ook diverse wegen in de zwaarst getroffen delen van de gemeente worden verbreed en rechtgetrokken. Dit gold met name voor Leuth.
De Steenheuvelsestraat werd rechtgetrokken, het Kerkplein werd verbreed en geëgaliseerd. Ook

de bocht in de Kapitteldijk bij de verwoeste Thornsche Molen kwam bij de heraanleg van weg en dijk niet meer terug. De aansluiting van de Bredestraat op de Steenheuvelsestraat werd verbreed. Ook werden er nieuwe straten gepland. In 1946 werden de eerste vier nieuwe zogenaamde arbeiderswoningen in Leuth opgeleverd.

Leuth, gemeentewoningen Steenheuvelsestraat, gebouwd in 1946 naar ontwerp van gemeentearchitect J.A.J. van den Boogaard. Dakkapellen deels vervangen. (Foto P. Coenen.)

Bewoners afkomstig uit het grotendeels verwoeste gehucht De Zandpol verhuisden vanaf 1946 geleidelijk naar arbeiderswoningen in Leuth. De Zandpol was een door de steenfabriek van Terwindt en Arntz gebouwde buurtschap. De bewoners waren als fabrieksarbeiders aangetrokken vanuit andere delen van het land.
Veelal werden voor de herbouw van woningen voor de werknemers gratis metselstenen beschikbaar gesteld door de steenfabrieken, die door de wederopbouw ook nog eens veel meer nieuwe arbeidskrachten nodig hadden, waarvoor dan weer woonruimte gezocht moest worden.
In Leuth werden in de Pastoor van Tielstraat en de Reusensestraat, alsmede in de Veldstraat, gemeentewoningen ("arbeiderswoningen") gebouwd in de traditionalistische stijl naar ontwerp van J.A.J. Van den Boogaard. Zoals al vermeld in eerdere delen van deze serie over wederopbouwarchitectuur, verschilden de woningblokken onderling in detaillering.
Zo werd er de ene keer gekozen voor plaatsing van de voordeur in de zijgevel, de andere keer aan de voorgevel. In alle gevallen waren er meerruitsvensters, geplaatst onder een boogfries met siermetselwerk.

Leuth, Pastoor van Tielstraat 37 t/m 47, arbeiderswoningen uit de jaren 1946-48. Architect J.A.J. van den Boogaard. De (houten) dakkapellen zijn in de laatste jaren vervangen. (Foto P. Coenen.)

De dakkapellen waren van hout (sierlijk afgewerkt) of gemetseld met aparte tuit- of klokgeveltjes. Schuurtjes waren aangebouwd of vrijstaand.

Leuth, Reusensestraat 13 t/m 19, arbeiderswoningen uit de jaren 1946-1948. Architect J.A.J. van den Boogaard. Gemetselde dakkapellen met klokgeveltjes zijn hier toegepast. (Foto P. Coenen.)

Voor de particuliere herbouw was er echter een groot gebrek aan bouwmateriaal. Toch kwam ook deze in de loop van 1947 op gang.

(Wordt vervolgd – PC)

Deze ***Nieuws***brief is een uitgave van de STICHTING tot behoud van MONUMENT EN LANDSCHAP in de Gemeente Ubbergen

Redactie: Hans Giesbertz

Donateurs ontvangen het blad gratis, minimale donatie € 15,00 per jaar.
Bankrekening 1051.11.562
t.n.v. Stichting Monument en Landschap,
Sprongstraat 22, 6573 BP Beek-Ubbergen.

De Stichting heeft ten doel: "het bevorderen van het behoud en de versterking van cultuurhistorische, landschappelijke en karakteristieke waarden in het gebied van de gemeente Ubbergen en dat van de aan dit gebied grenzende gemeenten Nijmegen, Groesbeek, Millingen aan de Rijn en Kranenburg (D), in het bijzonder met betrekking tot monumentale, door de stichting monumentaal geachte, en karakteristieke bouwwerken of gedeelten daarvan, het landschap en landschappelijke elementen, de onderlinge samenhang tussen de hiervoor bedoelde bouwwerken en het landschap, archeologie, flora en fauna en al datgene wat tot het cultuurhistorische erfgoed van het werkgebied kan worden gerekend, een en ander te verstaan in de ruimste zin."

Secretariaat: mw Dr R.M. Nève-Sprenger
P.C. Hooftstraat 12
6573 CE Beek-Ubbergen,
tel. 024-684 3158
Website: www.monumentenlandschap.nl

Donatie 2013

Mogen wij ook dit jaar weer rekenen op uw steun?
Wij vragen u als vriend om een minimaal bedrag van € 15,- over te maken op bankrekening **10.51.11.562** van de stichting. Uw bijdrage stelt ons in de gelegenheid om onze activiteiten uit te kunnen voeren. Een extraatje is daarbij altijd welkom. Verder willen wij u er op wijzen dat de stichting door de belastingdienst is erkend als culturele ANBI-instelling (een Algemeen Nut Beogende Instelling). Uw donatie komt daardoor voor aftrek in aanmerking (indien uw totale giften boven het drempelbedrag komen). Particulieren mogen in de aangifte inkomstenbelasting 1,25 keer het bedrag van de gift aftrekken. Ondernemingen die onder de vennootschapsbelasting vallen, mogen 1,5 keer het bedrag van de gift aftrekken in de aangifte vennootschapsbelasting.

Geen acceptgiro

Om kosten te besparen versturen we in principe geen acceptgiro's meer. Dit spaart ons veel tijd en ook kosten om de acceptgiro's aan te maken. Heeft u toch liever een acceptgiro? Dan graag een berichtje een onderstaand adres.

Vermelding gegevens

Wilt u bij de storting uw postcode + huisnummer vermelden? Dat stelt ons in staat uw bijdrage snel in de administratie te verwerken. De bank vermeldt alleen de naam van de rekeninghouder, geen adres.

Annemiek Lukassen, penningmeester - Telefoon 024 6843756
Sprongstraat 22, 6573 BP Beek

Of via de mail: penningmeester@monumentenlandschap.nl